

ЩЕБЕТЮК

Наталія Борисівна,

канд. іст. наук, докторант

Інституту історії аграрної науки, освіти і

техніки Національної наукової

сільськогосподарської бібліотеки

Національної академії аграрних наук

України

(м. Київ)

**ПОБУДОВА АКАДЕМІЧНОЇ СИСТЕМИ
АГРАРНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ 30-х рр. ХХ ст.**

Висвітлено становлення академічної науково-організаційної структури в сільськогосподарській дослідній справі України в умовах закладення основ планової економіки народного господарства УСРР. За допомогою історико-наукового аналізу розкрито процес організації у 1931 р. Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук, основу якого складало прийняття відповідних державницьких рішень з партійним супроводом. З метою об'єднання й налагодження чіткої координації усієї науково-дослідної роботи в галузі сільського господарства, у перші роки діяльності ВУАСГН намагалася створити дієву структуру методологічного центру, вибудувати мережу науково-дослідних установ й розробити принципи та методи роботи апарату Президії, структури, мережі.

Ключові слова: сільськогосподарська дослідна справа, розвиток, організація, спрямування, галузь, академія.

Освещено становление академической научно-организационной структуры в сельскохозяйственном опытном деле Украины в условиях заложения основ плановой экономики народного хозяйства УССР. С помощью историко-научного анализа раскрыт процесс организации в 1931 г. Всеукраинской академии сельскохозяйственных наук, основу которого составляло принятие соответствующих государственных решений с партийным сопровождением. С целью объединения и налаживания четкой координации всей научно-исследовательской работы в области сельского хозяйства, в первые годы деятельности ВУАСХН пыталась создать действенную структуру методологического центра, выстроить сеть научно-исследовательских учреждений и разработать принципы и методы работы аппарата Президиума, структуры, сети.

Ключевые слова: сільськогосподарське підприємство, розвиток, організація, напрямки, галузь, Академія.

Deals with the establishment of academic research and organizational structure in Agricultural Research Affairs of Ukraine in terms of laying the foundations of the planned economy, the economy of USSR. Using historical and scientific analysis disclosed process organization in 1931 Ukrainian Academy of Agricultural Sciences, which constituted the basis of Nation appropriate decisions on party support. In order to unite and establishing clear coordination of all research in agriculture, in the early years of UAAS tried to create an efficient structure methodological center, build a network of research institutions and develop the principles and methods of the Presidium of the apparatus, structure, network.

Keywords: agricultural experiment business, development, organization, direction, branch, Academy.

Історичні етапи становлення Національної академії аграрних наук України (НААН) досліджуються в Інституті історії аграрної науки, освіти і техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН. За різними періодами функціонування НААН видрукувано збірки документів і матеріалів та окремі узагальнюючі праці [1; 2; 3; 4; 5]. Проте залишається ще достатньо широке коло комплексних дослідницьких пошуків щодо розвитку академічної форми організації сільськогосподарської науки в Україні.

Досліджено, що становлення академічної форми організації вітчизняного дослідницького процесу відбулося на початку 1930-х рр. Хоча питання створення в країні єдиного координуючого центру в галузі сільськогосподарської науки та дослідної справи піднімалося вченими-аграріями ще з початку 20-х рр. ХХ ст. і часто обговорювалося на нарадах та засіданнях як Сільськогосподарського наукового комітету України, так і Науково-консультаційної ради НКЗС УСРР. Назрілу потребу створення вітчизняної академії сільськогосподарських наук у своїх працях висвітлювали заступник Голови Сільськогосподарського наукового комітету України О.А. Яната [6], академік О.Н. Соколовський [7] та багато інших учених. Зокрема, підтримував ідею створення вітчизняної академічної науково-організаційної структури для розв'язання аграрних проблем учений-аграрій А.М. Сліпанський [8].

Надалі проблема створення в Україні академії сільськогосподарських наук виходить на державний рівень відповідно до задекларованої партійними рішеннями соціалістичної реконструкції сільського господарства. На Другій конференції з питання вивчення продуктивних сил України у березні 1927 р. розглядалося питання формування Всесоюзної академії сільськогосподарських наук імені В.І. Леніна (ВАСГНІЛ) як асоціації відповідних республіканських академій [9]. Паралельно на конференції лунали пропозиції щодо прискорення організації Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук. Разом із тим, зважаючи на нестачу науково-дослідних сил в Україні у галузі сільського господарства, було визнано за необхідне прискорити організацію сільськогосподарської академії як вищої науково-навчальної установи країни.

Як засвідчує аналіз історичних джерел, процес організації Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук розпочався із засідання Раднаркому УСРР від 3 квітня 1930 р. У протоколі № 11/664 «Про реконструкцію сільськогосподарської справи» зазначалося, що «...за час існування радянської влади науково-дослідна справа в Україні у галузі сільського господарства кількісно виросла майже втричі, зміцнила свою наукову і матеріальну базу, поглибилася й широко розгорнулася, охопивши майже всі галузі господарства, здобула чимало наукових досягнень» [10]. Водночас наголошувалося на невідповідності стану науково-дослідної роботи у сільському господарстві та мережі науково-дослідних установ аграрного профілю з вимогами соціалістичної реконструкції сільськогосподарського виробництва. Поміж інших заходів урядом уперше було визнано за необхідне об'єднати керівництво мережею науково-дослідних установ сільськогосподарської галузі та утворити в системі Народного комісаріату земельних справ України центр сільськогосподарської науки у формі української академії сільськогосподарських наук.

У резолюції XI з'їзду КП(б) України у червні 1930 р. йшлося про прискорення розгортання заходів щодо активізації дослідницької діяльності у сільськогосподарській галузі, масового застосування досягнень агрономічної

науки, поширеного розвитку винахідництва. Зокрема, ставилося завдання ґрунтовно переглянути практику дослідної справи, яка мала стати «опорою для соціалістичного сектору» тобто колгоспів і радгоспів [11, с. 755]. Варто зазначити, що неодноразово мережа сільськогосподарських дослідних установ СРСР, в тому числі й УСРР, обговорювалися на засіданнях Президії ВАСГНІЛ. Зокрема, 14 липня 1930 р. розглядався порядок фінансування мережі загальних республіканських інститутів та установ всесоюзного значення [12, арк. 37]. Йшлося про недостатню увагу з боку НКЗС УСРР до всесоюзних інститутів, що розміщувалися на території УСРР. У результаті постановили звернутись до українського керівництва з проханням перегляду порядку фінансування мережі і відповідного погодження між ВАСГНІЛ та НКЗС УСРР. Також доручено представнику НКЗС УСРР В.В. Матюхіну і члену Президії ВАСГНІЛ Г.Н. Азатяну вести переговори щодо кінцевого оформлення положення про Всеукраїнську академію сільськогосподарських наук.

Президія ВАСГНІЛ 5 вересня 1930 р. прийняла спеціальну постанову «Про розгортання мережі науково-дослідних установ УРСР», якою визнано за необхідне створити Академію сільськогосподарських наук в Україні у складі Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. В.І. Леніна [13]. Також організувати мережу республіканських галузевих інститутів: економіки і організації соціалістичного землеробства; організації праці в сільському господарстві; механізації та електрифікації сільського господарства; прикладної ботаніки і фототехніки; кінетики і селекції; меліорації; ветеринарії; захисту рослин; агрогрунтознавства; зоотехнії; центральної сільськогосподарської бібліотеки. Передбачалось, що всесоюзні інститути – кукурудзи, свинарства, зернового господарства, плодового та буряко-цукрового господарства, будуть підпорядковуватись новоствореній Академії з науково-методичним керівництвом ВАСГНІЛ.

До сказаного варто додати, що академік М.І. Вавилов, президент ВАСГНІЛ у 1929–1935 рр., займав активну позицію у становленні Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук. Вчений брав участь і

допомагав у проведенні перших пленумів академії, відвідував різні науково-дослідні установи української республіки. Допомога академіка, як зазначає професор В.А. Вергунов, «була не тільки дорадницькою, але і практичною, починаючи із забезпечення елітним насінням нині всім відомої світової колекції сільськогосподарських рослин» [14, с. 108].

Не можна залишити поза увагою і той факт, що прийняття рішення про організацію Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук на республіканському рівні відбувалося поетапно: вперше рішення затвердив ЦК КП(б)У 31 серпня 1930 р.; вдруге – його підтвердження 12 травня 1931 р. через доручення НКЗС УСРР щодо реалізації постанови [15]; втретє – Рада народних комісарів УСРР 22 травня 1931 р. прийняла постанову «Про організацію Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук» [16]. Очевидно, складність у прийнятті рішень пояснюється новизною справи, а через це і високим рівнем відповідальності державних чиновників, повною мірою залежних від центрального партійного керівництва.

Влада звертала увагу на пристосування всієї науково-дослідної роботи в галузі сільського господарства до «справи піднесення й соціалістичної реконструкції сільського господарства УСРР», встановлення єдиного організаційного й методологічного керівництва науково-дослідною роботою. Постанова РНК УСРР декларувала організацію Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук у віданні Наркомату землеробства УСРР як асоціацію сільськогосподарських науково-дослідних інститутів, з тим, щоб усю оперативну науково-дослідну роботу здійснювали інститути. До складу ВУАСГН входили всі сільськогосподарські науково-дослідні інститути на території УСРР з усіма філіями, а також Центральна сільськогосподарська книгозбірня. Планувалось, що координація й керівництво діяльністю союзних сільськогосподарських науково-дослідних інститутів, які територіально розміщені на українських землях, ВУАСГН здійснюватиме лише стосовно виконання цими інститутами робіт для УСРР.

Урядовою постановою передбачалося сформувати президію Академії, склад якої затверджував Раднарком за поданням Наркомзему УСРР. До функцій Президії Академії входило періодичне скликання пленумів за участю «директорів і наукових співробітників науково-дослідних інститутів, що входили до складу академії, представників Наркомату постачання УСРР, Вищої ради народного господарства УСРР, Наркомату освіти УСРР, Укрколгоспцентру, Укрсілкоопцентру, Всеукраїнського товариства аграрників-марксистів, Всеукраїнських комітетів професійних спілок працівників хліборобських радгоспів та ін.» [16]. ВУАСГН входила у систему Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. В.І. Леніна і перебувала на державному фінансуванні за кошторисом Наркомзему УСРР. Наркомат впродовж місяця опрацьовував статут ВУАСГН для затвердження РНК УСРР.

На засіданні Раднаркому УСРР 12 травня 1931 р. було погоджено склад Президії ВУАСГН: президент – академік-грунтознавець О.Н. Соколовський, перший віце-президент – професор А.М. Сліпанський, віце-президенти – Т.Г. Білаш і П.І. Попов, члени Президії – М.Е. Левенштам, І.М. Боднар, М.Т. Варфоломієв, К.К. Віторт, вчений секретар – Я.С. Харченко [1, с. 30]. Організаційне засідання Президії ВУАСГН відбулося 24 травня 1931 р. у приміщенні Наркомату земельних справ УСРР у м. Харкові [17]. Одним з головних пунктів, на порядку денному розглядалося розподілення обов'язків між членами Президії ВУАСГН згідно з урядовими пропозиціями. З метою визначення основних принципів взаємовідносин із ВАСГНІЛ було прийнято рішення про відрядження президента і першого віце-президента ВУАСГН до Москви з метою взаємоузгоджень. Щодо початкового планування роботи ВУАСГН, Президія затвердила проект плану та доручила першому віце-президенту узгодити проект із пропозиціями структурних підрозділів і сформувати остаточний план роботи ВУАСГН на 1931 р. Також на зазначеному засіданні відбулися кадрові призначення апарату Президії за функціональним розподілом та напрямками сільськогосподарської науки.

Наказом № 244 від 29 травня 1931 р. Народний комісаріат земельних справ затвердив рішення організаційного засідання Президії ВУАСГН щодо керівного складу та завдань діяльності. Згідно з § 4 наказу, підготовка наукових кадрів та аспірантура перейшли від сектору кадрів НКЗС у підпорядкування Академії. За Академією закріпили будинок № 76 по вул. К. Лібкнехта у м. Харкові, а для інститутів, що також розміщувалися у Харкові – будинок № 18 по вул. 1-го Травня. Центральна сільськогосподарська бібліотека разом з Інститутом організації сільськогосподарського виробництва та сільськогосподарської економіки зайняли приміщення по вул. К. Лібкнехта, 32. Також із бюджету НКЗС за окремим кошторисом на утримання ВУАСГН виділялось 8 425 000 крб. [18]. Згідно з наказом Наркомземсправ О.Л. Триліського, роботу доручалось повністю розгорнути у триденний строк. Науково-технічний сектор НКЗС, що опікувався координацією наукових досліджень в аграрному секторі республіки, було ліквідовано, а його десять працівників перейшли в розпорядження Академії.

Дослідження підтверджує, що керівництво ВУАСГН надавало значної уваги організаційним питанням відповідно до спрямувань уряду. За узгодженням, Президія планувала збиратися щотижня. Як доводить аналіз архівних матеріалів, до кінця 1931 р. відбулося 39 засідань Президії, у наступному – 66, до початку червня 1933 р. – 27 засідань [19]. За цей період Президія ВУАСГН прийняла пропозиції, за окремими підрахунками, майже з тисячі наукових питань сільськогосподарської галузі з метою подальшого використання на виробництві.

Упродовж першого року функціонування ВУАСГН здійснювалися в основному організаційні та планові роботи, пов'язані з розробкою Статуту, структури, штатів, кошторису Академії та ін. У червні 1931 р. Наркомзем УСРР затвердив статут Академії та її структуру. Зокрема, керівний апарат Академії відображав функціональний принцип – Президія академії, Бюро Президії, Секретаріат Президії, Управління справами Академії та Комісія перевірки виконання.

Як стверджують результати досліджень Інституту історії аграрної науки, освіти і техніки ННСГБ, з 1931 по 1933 рік до структури Академії входили сектори: сектор урожайності та техпрому, сектор механізації, сектор пропаганди та науково-технічний сектор (ліквідовано 29 травня 1932 р.) У 1933 р. в структурі ВАСГН налічувалося 12 секторів [20, с. 133]. Станом на 1931 р. до структури мережі ВУАСГН входило 5 центральних науково-дослідних інститутів, 8 загальних науково-дослідних інститути республіканського значення та 7 спеціальних науково-дослідних інститутів. Складовими структури були Центральна сільськогосподарська бібліотека, 4 заповідники, 4 зональні станції та більше сотні опорних пунктів тощо.

Подальше вивчення архівних документів показало, що мережа науково-дослідних установ ВУАСГН упродовж свого функціонування зазнавала постійних трансформаційних перетворень. Так, у 1932 р. структуру Академії формували 11 Українських науково-дослідних інститутів, 4 Всесоюзних науково-дослідних інститутів, 15 спеціалізованих і зональних станцій та 50 філій і станцій інститутів [21]. У 1933 р. спостерігаємо більш чітку структуру – 8 інститутів союзного значення, 22 інститути республіканського впливу, 9 спеціалізованих і 4 зональні станції та 142 опорних пункти [22]. Станом на 1934 р. мережа ВУАСГН представляє 7 всесоюзних інститутів, 13 українських науково-дослідних інститутів та 26 науково-дослідних станцій [23]. У структурі академії впродовж усього часу залишалися сільськогосподарська бібліотека та 4 заповідники.

Як свідчать архівні матеріали, персональний склад Президії зазнавав певних змін і за розпорядженням ЦК КП(б)У у березні 1932 р. поповнився новими членами [24]. Зокрема, другим віце-президентом став колишній вчений секретар Я.С. Харченко, а дійсними членами стали: О.Л. Триліський, Д.Е. Сенько, Ю.С. Вузький, С.І. Машура, В.Г. Ротмістров, Г.М. Висоцький, Т.Д. Лисенко, І.Г. Палатний, Корсунський та Березиков. Всього у Президії ВУАСГН працювали 18 осіб. Президент Академії О.Н. Соколовський крім загального керівництва, очолював Бюро хімізації. А.М. Сліпанського було

обрано 1-м віце-президентом. Другий віце-президент Я.С. Харченко очолив сектор врожайності. П.І. Попов став третім віце-президентом і керівником Бюро п'ятирічки. Сектор технічної пропаганди очолив 4-й віце-президент Т.Г. Білаш [25].

У 1933 р. було внесено значні корективи в штатний розпис Президії ВУАСГН [26]. Як свідчить Постанова РНК УСРР № 488 «Про роботу Всеукраїнської академії Сільськогосподарських наук у справі підвищення врожайності» від 10 серпня 1933 р., діяльність Академії було розкритиковано. Незадоволеність пояснювалась недостатньою участю Академії в соціалістичному будівництві. Уряд висунув звинувачення: «Академія не тільки обминула основні найважливіші проблеми розвитку й зміцнення колгоспного й радгоспного господарства за останні роки, а, навпаки, підтримувала чимало невірних і по суті шкідницьких теорій, які не допомагали будівництву соціалістичного господарства, а гальмували його розвиток» [27]. Зауваження також стосувалися й кадрової політики. РНК і ЦК КП(б)У розпочали строго контролювати персональний склад усієї системи Академії. Влада вважала, цитуючи текст постанови, що «фракція ВУАСГН виявила відсутність класової пильності, бездіяльність і великі політичні помилки», до керівництва ВУАСГН «пролізли класово-ворожі й контрреволюційні елементи, які направляли роботу Академії в бік створення та побільшення перешкод на шляху розвитку колгоспного та радгоспного соціалістичного господарства» [27].

У цьому зв'язку відбулися кардинальні зміни в Президії Академії. Усіх 4-х віце-президентів було звільнено з посад: А.М. Сліпанський був звинувачений у контрреволюційній діяльності, а інші – у втраті класової пильності, не виправданні довіри партії. За цими самими звинуваченнями були звільнені члени Президії: І.М. Боднар, Д.Е. Сенько, Ю.С. Буцький, Палатний. Новими віце-президентами стали: Ф.П. Тесленко, Ю.С. Єфроїмський, М.Т. Варфоломієв, і членом Президії – Сумцов.

Отже, персональний склад Президії Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук за період 1931–1934 рр. був далеко не стабільним і

особливих змін зазнав у критичному 1933 р., коли влада почала активно втручатися у внутрішні процеси Академії і здійснювати контроль штатів. Зауважимо, що лише президент академії О.Н. Соколовський залишався на посаді.

Варто зазначити про функції створеної академічної установи, які передбачалися її статутними завданнями. Всеукраїнська академія сільськогосподарських наук здійснювала керівництво, організаційний контроль, інспектування в мережі науково-дослідних установ тощо. До найперших і найважливіших проблем належали: побудова академічної структури, штатний розпис, посадова платня, кошторис Академії, розміщення науково-дослідних установ на території республіки, загальні проблеми безпосередньо наукового характеру, підготовка наукових кадрів та ефективні взаємовідносини із ВАСГНІЛ. Потребували виконання багато різноманітних завдань: організації роботи опорних наукових пунктів, видавничої роботи, активізації розвитку тваринництва й ґрунтознавства, організації праці, стандартизації, музейної роботи, діяльності наукової книгарні тощо [28]. Як бачимо, перед новоствореною установою постав широкий спектр робіт, що в свою чергу вимагало від її персонального складу великих зусиль та відповідальності.

Одним із позачергових завдань ВУАСГН було вивчення роботи існуючої мережі науково-дослідних інститутів, зональних станцій та опорних пунктів і пристосування їх діяльності до районів спеціалізації сільськогосподарського виробництва, а також забезпечення плановою науковою роботою на поточний рік та на п'ятирічну перспективу. Від мережі науково-дослідних установ очікувалися результати з широкої проблематики: вивчення ґрунтів України, розробки методів вирішення зернової проблеми, дослідження процесів фізіології та анатомії рослин, покращення селекції в тваринництві, поширення виробництва і переробки технічних культур, підвищення якості результатів в напрямі механізації та електрифікації сільськогосподарського виробництва.

Таким чином, з дати створення Всеукраїнська академія сільськогосподарських наук здійснювала керівництво усіма науково-

дослідними установами сільськогосподарського напрямку на території УСРР. Зауважимо, що перші два роки характеризуються плідною діяльністю ВУАСГН, а з весни 1933 р. масові арешти науковців Академії призвели до зниження дієвості функціональних механізмів. А через рік, як засвідчує постанова РНК СРСР і наказ Наркомзему СРСР «Про реорганізацію Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. В.І. Леніна» від 16 липня 1934 р. було перебудовано структуру мережі науково-дослідних установ сільськогосподарської галузі СРСР та УСРР зокрема [29]. У зв'язку із критикою і зауваженнями до роботи ВАСГНІЛ, уряд вніс окремі настанови щодо налагодження діяльності мережі науково-дослідних установ усіх союзних республік. Пункт 4 зазначеної постанови містив пропозицію Сільськогосподарському науковому комітету УРСР переглянути у місячний термін мережу науково-дослідних установ з питань сільського господарства. На всю реорганізацію мережі ВАСГНІЛ уряд відвів три місяці. Згідно з додатком до пункту 7 даної постанови, 25 науково-дослідних установ (11 інститутів і 14 станцій) перейшли в підпорядкування Народному комісаріату земельних справ УСРР [29, с. 11]. А майже через рік, згідно з наказом № 167 від 31 березня 1935 р. наркома землеробства УСРР Л.Л. Паперного прийнято рішення про ліквідацію Академії [30]. Спеціальну, так би мовити «ліквідаційну» комісію у складі представників від Наркомзему УСРР (Ю.Т. Гомон, В.І. Дрозденко) та ВУАСГН (Ф.П. Тесленко, О.Ф. Корнеєв) очолив заступник наркома М.Д. Голубятніков.

Аналіз архівних матеріалів та видрукованих джерел довів, що до найголовніших здобутків ВУАСГН належить зведений проблемно-тематичний план розвитку сільськогосподарської науки в Україні на 1932 р., який став першим в історії вітчизняної сільськогосподарської науки взагалі. На поточний рік було заплановано 24 народногосподарських завдання із 100 головних науково-дослідних проблем, а в межах цих напрямів – вирішення 401 вузлової теми [31]. До важливих науково-дослідних робіт належить вапнування та агроінвентаризація ґрунтів, виконаних установами Академії, зокрема

Всеукраїнським науково-дослідним інститутом агрогрунтознавства і хімізації сільського господарства (нині ННЦ «Інститут землеробства» НААН).

Отже, можемо підсумувати, що сільськогосподарська наука в Україні на початку 30-х рр. ХХ ст. мала чітко визначені орієнтири подальшого розвитку. Активне розгортання діяльності академічної науково-організаційної структури сприяло виокремленню найактуальніших проблем галузевого дослідництва та активізувало формування мережі науково-дослідних установ, а запрограмовані державою завдання відповідали реальним потребам сільськогосподарської галузі. Проте, ідеологічне підґрунтя досліджуваного періоду справило негативний вплив на становлення і розвиток як Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук зокрема, так і сільськогосподарської науки України загалом.

Список використаної літератури

1. *Всеукраїнська Академія Сільськогосподарських Наук (1931–1935 рр.)* : зб. док. і матеріалів. До 75-річчя створення Укр. акад. аграр. наук / УААН, ДНСГБ ; уклад. В. А. Вергунов, І. В. Гриник, З. П. Кірпаль [та ін.] ; за заг. ред. Ю. Ф. Мельника ; наук. ред. В. А. Вергунов. – К., 2006. – 311 с.

2. *Українська академія сільськогосподарських наук (1956–1962 рр.)* : зб. док. і матеріалів. До 75-річчя створення УААН / УААН, ДНСГБ ; уклад. В. А. Вергунов, Н. Б. Щебетюк, Б. К. Супіханов, О. Б. Бакуменко ; під заг. ред. М. В. Зубця, Ю. Ф. Мельника ; наук. ред. В. А. Вергунов. – К. : Аграр. наука, 2006. – 377 с.

3. *Південне відділення ВАСГНІЛ (1969–1990)* : зб. док. і матеріалів. До 80-річчя створення НААН / НААН, ДНСГБ ; уклад. В. А. Вергунов, З. П. Кірпаль, В. І. Кучер [та ін.] ; наук. ред. М. Д. Безуглий. – К., 2011. – 544 с.

4. *Вергунов В. А. Академізація вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи : іст.-наук. аналіз / В. А. Вергунов // Нариси з історії природознавства і техніки : зб. наук. пр. / Центр дослідж. наук.-техн. потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України, Укр. т-во істориків науки. – К. : Фенікс, 2005. – Вип. 45. – С. 167–182.*

5. *Вергунов В. А. Історія Української академії сільськогосподарських наук (1956–1962). До 110-річчя створення Нац. аграр. ун-ту / В. А. Вергунов, Н. Б. Щебетюк ; УААН, ДНСГБ ; за заг. ред. В. А. Вергунова. – К. : Аграр. наука, 2008. – 304 с.*

6. *Яната О. До організованого розвитку науки на Україні / О. Яната // Червоний шлях. – 1923. – № 2. – С. 173–182.*

7. *Соколовський О. Сільськогосподарська наука й життя / О. Соколовський // Вісн. с.-г. науки. – 1927. – № 1. – С. 9–19.*

8. *Сліпанський А.* За поглиблення сільськогосподарської науки / А. Сліпанський // Вісн. с.-г. науки та дослід. справи. – 1928. – № 4. – С. 3–5.

9. *Матеріали* Української конференції в справі вивчення продуктивних сил, що відбулася 11–13 берез. 1927 р. – Х., 1927. – 32 с.

10. *ЦДАВО* України, ф. 1229, оп. 1, спр. 126, арк. 21–22 зв [Витяг з протоколу №11/664 засідання Ради Народних Комісарів УСРР від 3 квітня 1930 р.].

11. *XI з'їзд* Комуністичної партії (більшовиків) України (5–15 черв. 1930 р.). – Х., 1930. – С. 755.

12. *ЦДАВО* України, ф. 1055, оп. 1, спр. 29, арк. 36–38 зв. [Протокол № 35 засідання президиума Всесоюзної академії с.х. наук імені Леніна от 14 июля 1930 года].

13. *Там само*, арк. 39–45 [Протокол № 38 засідання Президиума Всесоюзної Академії с.-х. наук імені Леніна от 5-го сентября 1930 г.].

14. *Вергунов В. А.* Полтавське дослідне поле: становлення і розвиток сільськогосподарської дослідної справи в Україні (до 125 – річчя державного дослідництва в агрономії та тваринництві) / В. А Вергунов ; УААН, ДНСГБ. – К., 2009. – 220 с.

15. *ЦДАГО* України, ф. 1, оп. 6, спр. 204, арк. 120.

16. *Збірник* законів та розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України. – 1931. – № 18. – С. 389–390.

17. *ЦДАВО* України, ф. 1055, оп. 1, спр. 155, арк. 1–2.

18. *Там само*, спр. 2, арк. 56 [Наказ ч. 244 по Народному Комісаріату Земельних справ 29 травня 1931 року].

19. *Там само*, спр. 260, 260, 261.

20. *Вергунов В. А.* Сільськогосподарська дослідна справа в Україні від зародження до академічного існування: організаційний аспект / В. А. Вергунов ; НААН, ННСГБ. – К. : Аграр. наука, 2012. – 416 с.

21. *ЦДАВО* України, ф. 27, оп. 12, спр. 2077, арк. 13–18 [Мережа науково-дослідних установ ВУАСГН на 1932 р.]

22. *Там само*, ф. 1055, оп. 1, спр. 859, арк. 4–6 [Мережа науково-дослідних установ ВУАСГН на 1933 р.].

23. *Там само*, спр. 130, арк. 58–59 [Мережа науково-дослідних установ ВУАСГН на 1934 р.].

24. *Там само*, ф. 1, оп. 6, спр. 235, арк. 118.

25. *Там само*, ф. 1055, оп. 1, спр. 793, арк. 2–3 [Список членів Президії].

26. *Білоцерківська А. С.* Персональний склад Президії Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук України (1931–1935) / А. С. Білоцерківська // Актуальні питання історії науки і техніки : матеріали 10-ї Всеукр. наук. конф., 6–8 жовт. 2011 р. / Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, Нац. космічне агентство України, Центр досліджень наук.-техн. потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва, Акад. інж. наук України, Акад. наук вищої освіти України, Асоціація прац. музеїв техн. профілю. – С. 8–10.

27. *Постанова* РНК УСРР № 488 «Про роботу Всеукраїнської академії Сільськогосподарських наук у справі підвищення врожайності» // Збірник законів і розпоряджень Робітничо-селянського уряду України», 1936. – № 38. – С. 10–12.

28. *ЦДАВО* України, ф. 1055, оп. 1, спр. 2а, арк. 79–80 зв. [План робіт Всеукраїнської академії с.-г. наук на 1931 р.].

29. *О реорганизации* Всесоюзной академии сельскохозяйственных наук им. В.И. Ленина : Постановление СНК СССР и приказ Наркомзема СССР / ВАСГНИЛ, Президиум акад. с.-х. наук им. В.И. Ленина. – Ленинград, 1934. – 72 с.

30. *ЦДАВО* України, ф. 1055, оп. 2, спр. 57, арк. 1 [Приказ № 167 Народного комиссара земледелия УССР 31 марта 1935 г.].

31. *Зведений* проблемно-тематичний план науково-дослідної роботи Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук на 1932 рік // Матеріали II Пленуму Академії в питанні планування сільськогосподарської науки : доп. та звед. пробл.-темат. план наук.-дослід. роботи Акад. на 1932 рік / НКЗС УСРР, Всеукр. Акад. с.-г. наук. – Х. : Держсільгоспвидав, 1932. – С. 70–111.